

Amin
Maalouf

Zbloudění

maraton

m

Zbloudění

Amin
Maalouf

Zbloudění

přeložil Jan Petříček

Praha 2022
maraton

Ouvrage publié avec le concours du Centre national du livre

Kniha vychází s podporou Národního knižního centra

Knihu finančně podpořilo Ministerstvo kultury České republiky

Amin Maalouf

Les désorientés

Copyright © Éditions Grasset & Fasquelle, 2012

Czech edition © Maraton, 2022

Translation © Jan Petříček, 2022

ISBN 978-80-88411-14-7

*Věnováno památce Jacqueline de Romilly
(1913-2010)*

*Vše, co je vystaveno styku se silou,
je znetvořeno, ať je povaha styku jakákoli.
Rány rozdávat nebo přijímat –
obojí je stejné poskvrnění.*

Simone Weilová (1909–1943)

Ve svém jménu nosím rodící se lidstvo, ale patřím k lidu, který vymírá, napíše Adam do svého zápisníku dva dny před tragédií.

Nikdy jsem se nedozvěděl, proč se rodiče rozhodli právě pro toto jméno. V mé rodné zemi je vzácné a nikdo z mé rodiny je přede mnou neměl. Vzpomínám si, jak jsem se na to jednou zeptal otce. Odpověděl jenom: „To je předek nás všech!“, jako kdybych to mohl nevědět. Bylo mi deset a s tímto vysvětlením jsem se spokojil. Možná jsem se ho měl zeptat, dokud byl naživu, zda ta volba vyjadřovala nějaký záměr, nějaký sen.

Přijde mi, že ano. Představoval si, že budu patřit ke generaci zakladatelů. Dnes, ve svých sedmačtyřiceti letech, jsem nucen přiznat, že své poslání nesplním. Nebudu prvním v rodové linii, budu posledním – úplně posledním zástupcem svého rodu, dědicem jeho nastrádaného smutku, rozčarování a studu. Přísluší mi ohavný úkol rozpoznat rysy těch, které jsem miloval, potrást hlavou a sledovat, jak přes ně přetahují prostěradlo.

Jsem archivář vymírání. A až přijdu sám na řadu, nesehnu se, padnu k zemi jako pokácený strom a budu opakovat každému, kdo bude ochoten mě vyslechnout: „To já mám pravdu – a dějiny se mýlí!“

Tento pyšný a nesmyslný výkřik mi nepřestává znít v hlavě. A mohl by vlastně sloužit jako motto celé marné pouti, kterou už deset dnů vykonávám.

Myslel jsem si, že při návratu do své potopené země zachráním pár pozůstatků své minulosti a minulosti svého lidu. V tomto směru už si nedělám velké naděje. Někdy voda nejrychleji pohltí právě to, co se snažíme vylovit... Přesto nelituji, že jsem se na tuto cestu vydal. Je pravda, že každý večer znovu zjišťuji, proč jsem svou rodnou zemi opustil; ale každé ráno také

znovu zjišťuji, proč jsem se od ní nikdy zcela neodpoutal. S obrovskou radostí jsem v záplavě našel pár ostrůvků levantské jemnosti, poklidu a něhy. A to mi alespoň pro tuto chvíli dává novou touhu žít, nové důvody, proč bojovat, a možná dokonce záchráně naděje.

A v delším horizontu?

V delším horizontu jsou všichni synové Adama a Evy ztracené děti.

PRVNÍ DEN

1

Když Adam ve čtvrtek usínal, ještě netušil, že hned nazítří po mnoha letech dobrovolného exilu odletí do své rodné země, aby navštívil muže, s nímž nechtěl už nikdy v životě mluvit.

Ale Murádova manželka našla slova, proti kterým nebylo odvolání.

„Tvůj přítel umírá. Přeje si tě vidět.“

Telefon zazvonil v pět hodin ráno. Adam poslepu sáhl po sluchátku, zmáčkl podsvícené tlačítko a řekl: „Nedělej si starosti, nespál jsem“ nebo nějakou podobnou lež.

Žena na druhém konci linky oznámila: „Předám ti ho.“

Když umírajícího poslouchal, musel zadržovat dech. A i tak jeho slova spíš uhořel než slyšel. Vzdálený hlas se podobal šustění látky. Adam musel dvakrát nebo třikrát zopakovat „Jistě“ a „Rozumím“, přestože ničemu nerozuměl a nebyl si ničím jistý. Když muž umlkl, Adam se rozloučil obezřetným „Na viděnou!“. Ještě pár vteřin nechal ucho přitisknuté ke sluchátku, aby se ujistil, že telefon nepřevzala manželka, a potom zavěsil.

Obrátil se k Dolorès, své partnerce, která mezitím rozsvítila a opřela se na posteli o zeď. Vypadala, jako by zvažovala pro a proti, ale ve skutečnosti měla jasno.

„Zavolal ti tvůj přítel, který umírá. Není o čem přemýšlet, musíš za ním jet.“

„Můj přítel? Jaký přítel? Už dvacet let spolu nemluvíme!“

Adam skutečně už mnoho let na zmínky o Murádovi a dotazy, jestli ho zná, odpovídal stále stejnou větou: „Je to můj někdejší přítel.“ Lidé často předpokládali, že chtěl říct „starý přítel“. Jenže Adam volil slova pečlivě. Murád a on byli

přátelé, a potom jimi být přestali. Z jeho hlediska tedy „někdejší přítel“ byl jediný vhodný výraz.

Když používal tento obrat před Dolorès, obvykle reagovala jen soucitným úsměvem. Ale toho rána se neusmívala.

„Kdybych se zítra rozhádala se sestrou, stala by se snad mou ‚někdejší‘ sestrou? A můj bratr ‚někdejším‘ bratrem?“

„U rodiny je to něco jiného, člověk nemá na výběr...“

„Ty v tomhle případě taky nemáš na výběr. Přítel z mládí je jako adoptivní bratr. Můžeš litovat, že jsi ho adoptoval, ale nikdy ho nemůžeš zapřít.“

Adam by mohl dlouze vysvětlovat, proč pokrevní pouta mají jinou povahu. To by se však pouštěl na tenký led. Mezi ním a jeho partnerkou koneckonců také nebylo žádné pokrevní pouto. Znamenalo to snad, že ať už jsou si teď jakkoli blízcí, mohli by se z nich jednoho dne znovu stát cizinci? A že kdyby jeden povolal druhého ke své smrtelné posteli, mohl by být odmítnut? Už jen zmínit takovou možnost by bylo ponižující. Raději mlčel.

Tak či onak nemělo smysl se hádat. Dříve nebo později by ustoupil. Možná měl tisíce důvodů, proč se na Muráda hněvat, proč mu vypovědět přátelství, ba i proč ho zapřít, ať jeho partnerka říkala, co chtěla, ale tváří v tvář blížící se smrti tyto důvody už nic neznamenal. Kdyby se odmítl dostavit k lůžku svého někdejšího přítele, vyčítal by si to do konce života.

Zavolał tedy do cestovní agentury a zarezervoval si místo v prvním přímém letu. Letadlo odlétalo ještě téhož dne, v půl šesté večer, a mělo přistát v jedenáct v noci. Stěží by mohl dorazit rychleji.

2

Někteří lidé přemýšlejí, jen když píšou. Tak tomu bylo i v Adamově případě. To pokládal za svou výsadu i slabinu.

Dokud jeho ruce odpočívaly, jeho mysl se bezcílně toulala, neschopná ovládnout vlastní myšlenky nebo vystavět delší úvahu. Když si chtěl myšlenky uspořádat, musel se pustit do psaní. Přemýšlení pro něj bylo manuální činností.

Dalo by se říct, že měl neurony v konečcích prstů. Naštěstí pro něj byly jeho prsty velmi přizpůsobivé. Bez odmítání se přesouvaly od pera ke klávesnici, od papíru k obrazovce. Proto v kapse vždy nosil tlustý zápisník s měkkou vazbou a v aktovce notebook. Podle toho, kde se zrovna nacházel a co se chystal napsat, otevíral buď jeden, nebo druhý.

Když toho dne jeho pouť začínala, byl na řadě zápisník. Vytáhl ho, našel první nepopsanou stránku, vyčkal, než zhasne světelný signál, a potom sklopil stolek na opěradle před sebou.

Pátek 20. dubna

Od chvíle, kdy letadlo vzlétlo, se snažím připravit na zkoušku, která mě čeká. Představuji si, co by Murád mohl říct na svou obhajobu a jak bych mu měl odpovědět; co bych mu řekl za běžných okolností a co mu ještě můžu říct nyní, v jeho současném stavu; jak mu dovolit, aby odešel v míru, aniž bych příliš lhal; jak ho utěšit, aniž bych změnil vlastní stanovisko.

Nejsem si jistý, že musíme umírajícím odpustit. Bylo by to trochu moc jednoduché, kdyby se na konci života všechno jednoduše smazalo, kdyby se krutost a chamtivost jedněch, soucit a sebeobětování druhých odškrtnuly jako vyřízená záležitost. Což snad jsou vrazi a jejich oběti, pronásledovatelé a pronásledovaní v hodině smrti stejně nevinní? Podle mě rozhodně ne. Beztrestnost mi připadá stejně zvrácená jako nespravedlnost; popravdě řečeno jde o dvě strany téže mince.

Vypráví se, že když se v prvních staletích našeho letopočtu šířilo po římské říši nové náboženství, někteří patricijové odkládali svou konverzi na co nejpozdější dobu. Nevysvětlili jim totiž křesťané, že křest smyje všechny jejich hříchy? A tak žili zhýřalým životem a nechávali se pokřtít až na smrtelné posteli.

Nevím, zda toto opožděné pokání má nějakou hodnotu v očích náboženství. V mých očích každopádně nemá žádnou. Ať jde o staré Římany nebo mé současníky.

V hodině smrti máme nicméně povinnost chovat se slušně. Tento okamžik zlomu si musí podržet důstojnost, máme-li zůstat lidmi. Nehledě na to, co si myslíme o umírajícím a jeho činech. Ano – dokonce i pokud se jedná o toho nejhoršího zločince.

Musím rychle dodat, že to není případ Muráda. Mohl bych mu vyčítat hodně věcí a některé podle mého mínění nemají daleko ke zločinům. Ale měli bychom se vyjadřovat opatrně a nepřehánět. Člověk může spáchat zločin, aniž by si kvůli tomu zasloužil být nazýván zločincem. I když se bouřím proti beztrestnosti, odmítám klást všechny prohřešky na stejnou úroveň, odhlížet od úmyslů, závažnosti a okolností. Ty nemohou vinu smazat, mohou však být „polehčující“, jak říkají právníci.

Že chování mého někdejšího přítele během válečných let představuje zradu na našich společných hodnotách, o tom nepochybuji ani na okamžik a doufám, že se to nebude snažit popřít. Ale nedovedla jej ke zradě právě jeho věrnost? Z lásky k vlasti ji odmítl opustit, když konflikt vypukl; a protože zůstal, musel se nějak přizpůsobit. Ve vleku událostí musel přistoupit na jisté kompromisy, které nakonec vyústily v nepřijatelné činy. Kdybych v zemi setrval, třeba bych se zachoval jako on. Z dálky můžeme říkat „Ne“ beztrestně; na místě tuto svobodu vždy nemáme.

Muráda zkrátka zničily jeho ctnosti a mě zachránily mé nedostatky. Bil se jako lev, aby ochránil svou rodinu a uchoval dědictví po předcích. Já ne. Vyrostl jsem v rodině umělců a nebyly mi vštípeny stejné hodnoty. Ani tělesná odvaha, ani smysl pro povinnost, ani věrnost. Hned po prvních krveprolitích jsem odjel, uprchl jsem; zachoval jsem si čisté ruce. Zbabělá výsada počestného dezertéra.

Jak se blíží přistání, mám v hlavě ještě větší zmatek než při startu. Murád mi teď připadá jako člověk poražený a ztracený,

jako vedlejší a politováníhodná postava tragédie, kterou sám nechápal. I když pořád nemám chuť odpustit mu jeho provinění, hněvám se úplně stejně i na zbytek světa a také sám na sebe.

Dostavím se tedy k jeho lůžku a nedám na sobě znát žádnou zatrpkllost. Sehraju roli laického zpovědníka, vyslechnu ho, budu ho držet za ruku a zašeptám mu slova rozhrěšení, aby mohl zemřít s klidným svědomím.

3

Na letišti na něj nikdo nečekal. Drobná nepříjemnost, se kterou měl samozřejmě počítat, protože nikomu neoznámil, že přiletí. Přesto ho zaplavila vlna smutku a na okamžik se ho zmocnil zmatek. Jen s vynaložením značného úsilí si připomněl, že právě přistál ve svém rodném městě, ve své vlasti.

20. dubna, pokračování

Projdu pasovou kontrolou, ukážu pas a zase ho schovám. Vyjdu ven a rozhlížím se po okolním davu jako opuštěné dítě. Nikdo. Nikdo mě nevíta, nikdo na mě nečeká. Nikdo mě nepoznává. Přišel jsem navštívit přízrak svého přítele a sám už jsem přízrakem.

Šofér mi nabídne své služby. Přikývnu na souhlas a on mi odnese zavazadla ke svému autu, otřískanému Dodgi zaparkovanému mimo stanoviště taxíků. Očividně to je nelegální taxi, bez červené poznávací značky i taxamtru. Neprotestuji. Obvykle mě takové praktiky dráždí, ale dnes se musím usmívat. Oživuje to ve mně vzpomínky na důvěrně známé prostředí, na instinktivní opatrnost z dob mládí. Slyším sám sebe, jak se řidiče ptám, arabsky a s místním přízvukem, kolik mě bude stát jízdné. Jenom abych unikl té potupě, že si mě splete s turistou.

Cestou jsem měl chuť zatelefonovat svým příbuzným a přátelům. I když už byla skoro půlnoc, mnohé z nich by takový

noční telefonát vůbec nepohoršil a nedali by jinak, než že mě u sebe ubytují. Nakonec jsem nikomu nezavolał. Najednou se mi zachtělo být sám, anonymní, jakoby inkognito.

Tento nový pocit se mi začíná líbit. Být inkognito ve své rodné zemi, mezi svými blízkými, ve městě, kde jsem vyrostl.

Můj hotelový pokoj je prostorný a povlečení je čisté, ale i v tuto pozdní hodinu je slyšet rámus z ulice. Navíc tady neustále hučí klimatizace, kterou nemám odvalu vypnout, abych se neprobudil zmáčený potem. Nemyslím si, že kvůli hluku neusnu. Byl to dlouhý den, mé tělo brzy zmalátní a mysl zrovna tak.

Sedím na lůžku a v šeru osvětleném jen noční lampičkou nepřestávám myslet na Muráda. Zkousím si představit, jak teď asi vypadá. Když jsme se viděli naposledy, bylo mu dvacet čtyři a mně dvacet dva. V mých vzpomínkách je blahobytný, hřmotný, plný života. Mezitím ho jistě poznamenala nemoc. Představuji si ho v jeho starém rodinném sídle ve vesnici, jak sedí v kolečkovém křesle, tvář má smrtelně bledou a přes kolena má přehozenou vlněnou deku. Ale možná je spíš v nemocnici, leží na kovovém lůžku obklopen hadičkami, blikajícími přístroji, obvazy; a hned vedle jeho postele stojí židle, na niž se na jeho vybídnutí posadím.

Zítra se to dozvím.

DRUHÝ DEN

1

Murádova manželka časně zrána zavolala Adamovi na mobilní telefon. V domnění, že je ještě v Paříži, mu stroze oznámila, bez pozdravu a bez jakéhokoliv úvodu:

„Nemohl na tebe počkat.“

V pokoji byla ještě tma. Adamovi uklouzlo tlumené zaklenutí. Potom do sluchátka řekl, že přiletěl už včera večer, že přispěchal, jak nejrychleji mohl.

Ale ona jenom zopakovala:

„Nemohl na tebe počkat.“

Stejná věta, slovo od slova. Jen vyslovená jiný tónem. Tentokrát v ní nebyla výčitka, ale smutek, hněv a snad i náznak vděčnosti vůči Adamovi. Zamumlal konvenční frázi.

Na obou koncích linky následovalo pár vteřin mlčení. Nato mu vdova řekla prostě „Děkuji!“, jako kdyby mu zdvořile odpovídala na kondolenci. A zeptala se, kde je ubytovaný.

„Pošlu pro tebe auto. Sám by ses sem nedostal.“

Adam se nevzpíral. Byl si vědom, že už se nevyzná v tomto městě bez cedulí se jmény ulic, bez čísel popisných a bez chodníků, v tomto městě, kde se čtvrti jmenují podle budov a budovy podle svých majitelů...

Sobota 21. dubna

Tania už je v černém. Murád pokojně odpočívá pod hladkou přikrývkou a v nosních dírkách má chomáčky vaty. Má pro sebe celé jedno křídlo – dvě místnosti, obývací pokoj a balkon. Klinika je samý mramor a kafr. Místo, kde lidé umírají jako psi s rodokmenem.

Stojím v nohách postele a nepláču. Skloním hlavu nad ostatky, zavřu oči, ztuhnu a čekám. Ostatní si myslí, že rozjímám,

ale já mám v hlavě prázdnou. Později budu rozjímat, budu vzpomínat na naše mrtvé přátelství, pokusím se představit si Muráda, jaký byl dříve. Jenže když teď stojím nad jeho mrtvým tělem, nedokážu myslet na nic.

Jakmile za sebou zaslechnu kroky, s úlevou uvolním místo nově přichozím. Přistoupím k Tanie a krátce ji k sobě přitisknu. Potom se jdu posadit do obývacího pokoje, který ve skutečnosti žádným obývacím pokojem není. Tři křesla potažená hnědou kůží, tři skládací židličky, automat na kávu, láhve s minerálkou, televizor se ztlumeným zvukem. Ale na poměry kliniky je to luxus. Už tu sedí čtyři ženy v černém a jeden neoholený muž. Neznám je. Pozdravím pokývnutím hlavy a klesnu do posledního volného křesla. Pořád ještě nerozjímám, nemyslím na nic. Jenom se snažím tvářit přiměřeně okolností.

Když vidím, jak se sem trousí další lidé, hotová delegace, vstanu, znovu projdu kolem mrtvého těla a ještě jednou Taniu obejmou. Pošeptám jí: „Brzy na shledanou!“ a chvatně vyběhnu z kliniky, jako bych měl v patách smečku psů.

Teprve když se ocitnu venku na ulici, osamělý v davu kolemjdoucích, klidný ve všeobecném shonu, vrátím se v myšlenkách k zesnulému, od něhož jsem právě odešel.

Vybavují se mi útržky rozhovorů, smích, obrazy. Jdu rovnou za nosem a myslím na tisíc různých věcí, u žádné se však nezastavuji. Probere mě klakson taxíku. Kývnu hlavou, otevřu dveře a řeknu název svého hotelu. Taxikář na mě promluví anglicky, což mě rozveselí a zároveň podráždí. Odpovím mu v jeho jazyce, který je mou mateřštinou, ale asi s lehkým přízvukem. Aby se omluvil, že zranil mou emigrantskou pýchu, začne nadávat na zemi a její vládce, načež spustí plamennou chvalořeč na ty, kdo byli dost chytří a odešli.

Adam jenom zdvořile přikyvuje. Za jiných okolností by se do rozhovoru zapojil, to téma mu nebylo lhostejné. Jenže teď se

nemohl dočkat, až bude zase sám, sám ve svém pokoji, sám se svými vzpomínkami na muže, který už nikdy nepromluví.

Hned po návratu do hotelu padne naznak na postel a dlouhou chvíli zůstane ležet. Nakonec vstane, vezme zápisník a načmárá do něj pár řádků. Potom ho obrátí a otevře z druhé strany, jako kdyby začínal psát do zbrusu nového sešitu.

Nalistuje prázdnou stránku a úplně nahoru, tam, kde obvykle stojí datum, napíše *In memoriam* – jako nadpis nebo možná jako modlitbu. Nic víc. Otočí na další list.

Murád, můj zapřený adoptivní bratr.

Smrt nás rozdělila dřív, než jsme se mohli usmířit. Je to trochu mojí vinou, trochu jeho a je to také vinou smrti. Právě jsme začali obnovovat styky, když vtom ho smrt umlčela.

V jistém smyslu však ke smíření došlo. Přál si mě vidět a já nasedl na první letadlo, jenže smrt mě předstihla. Když o tom přemýšlím, je to možná takhle lepší. Smrt má svou vlastní moudrost a někdy je lepší důvěřovat spíše jí než sám sobě. Co by mi můj někdejší přítel asi tak mohl říct? Jenom lži, překroucené pravdy. A já bych se nechtěl chovat bezcitně k umírajícímu, pročez bych se tvářil, že mu věřím a odpouštím.

Jakou hodnotu by za těchto okolností mělo naše opožděné shledání a vzájemné odpuštění? Popravdě řečeno žádnou. To, co se stalo, mi přijde vhodnější a důstojnější. Murád ve svých posledních hodinách pocítil potřebu mě vidět; já jsem hned přijel; on hned zemřel. Je v tom špetka morální elegance, která dělá čest našemu někdejšímu přátelství. Jsem s tímto epilogem spokojený.

Existuje-li život po smrti, budeme mít později čas si věci vyříkat osobně. A pokud je po smrti jen nicota, na rozmíškách mezi námi smrtelníky už nebude moc záležet.

Co pro něj mohu udělat dnes, v den jeho skonu? Jenom to, co mi přikazuje slušnost: poklidně si připomenout jeho památku a přitom ho ani neodsuzovat, ani neomlouvat.

—

Nebyli jsme přátelé od dětství. Vyrůstali jsme ve stejné zemi, ve stejném kraji, ale ne ve stejném prostředí. Poznali jsme se až na univerzitě – tam ovšem už velmi brzy, hned na začátku prvního ročníku.

V prvních dnech našeho přátelství se konal jeden večírek. Myslím, že nás tam bylo asi patnáct, o něco více chlapců než dívek. Kdybych měl sestavit seznam po paměti, určitě bych na někoho zapomněl. Byl jsem tam já i on; a samozřejmě už také Tania, která ještě nebyla jeho ženou, ale brzy se jí měla stát. Byl tam Albert, Naím, Bilál a krásná Semi; a také Ramzí a Ramiz, kterým jsme říkali „společníci“, „nerozlučná dvojka“ anebo jednoduše „dva Ramzové“... Se skleničkou v ruce a revoltou v srdci jsme vstoupili do studentského života a mysleli jsme si, že jsme vstoupili do života dospělých. Nejstaršímu z nás mělo být brzy dvacet tři let; já byl se svými sedmnácti a půl lety nejmladší; Murád byl o dva roky starší.

Byl říjen 1971 a stáli jsme na terase jeho domu, ohromné terase, odkud bylo ve dne vidět moře a v noci mihotavá světla města. Dodnes si pamatuji, jaký měl toho večera Murád výraz v očích – šťastný, uchvácený. Ten dům mu patřil, jako předtím patřil jeho otci, jeho dědovi, pradědovi, a dokonce ještě vzdálenějším předkům, protože byl postaven už na začátku osmnáctého století.

Moje rodina také kdysi vlastnila krásný dům v horách. Pro ni však znamenal domov a architektonický manifest; pro Murádovu rodinu ten dům znamenal vlast. Murád tam vždy cítil jakési uspokojení, uspokojení mužů, kteří vědí, že země patří jim.

Já jsem se už od třinácti let všude cítil jako host. Často mě přijímali s otevřenou náručí, jindy mě u sebe jenom trpěli, ale nikde jsem nebyl plným právem doma. Nezapadal jsem, lišil jsem se – svým jménem, tváří, vystupováním, přízvukem anebo tím, k jakým skupinám jsem skutečně nebo domněle příslušel. Vždy jsem si připadal beznadějně cizí. V rodné zemi stejně jako později v exilu.

—

Onoho večera Murád v jednom okamžiku zvýšil hlas a s očima upřenýma do dálky prohlásil:

„Jste mí nejlepší přátelé. Tenhle dům je odteď i váš. Napořád!“

Následovaly žerty a salvy smíchu, ale ty měly jenom zakrýt naše pohnutí. Murád pozvedl sklenku s cinkajícími kostkami ledu. Zopakovali jsme jako ozvěnou „Napořád!“, jedni nahlas, druzí šepem. A pak jsme společně upili ze svých skleniček.

Měl jsem zvlhlé oči. A když na ten večer vzpomínám dnes, opět se nedokážu ubránit slzám. Slzám dojetí, nostalgie, smutku, hněvu. Ten okamžik bratrství měl být nejkrásnějším okamžikem mého života. Od té doby vše poznamenala válka. Neušetřila žádný dům, žádnou vzpomínku. Všechno se pokazilo – přátelství, láska, oddanost, příbuzenství, víra i věrnost. A také smrt. Ano, dnes mi i sama smrt připadá poskvrněná a znetvořená.

Pořád říkám „onoho večera“, ale to je jenom pohodlná zkratka. V časech, kdy jsme se znali, bylo bezpočet takových večírků, jež mi nyní v paměti splývají. Občas mi přijde, že jsme spolu byli pořád, jako nějaká banda vlasatců, a u svých rodin jsme se stavovali jen na skok. Tak tomu ve skutečnosti nebylo, nicméně tento dojem ve mně zůstal. Asi proto, že jsme společně prožívali vyhrocené okamžiky, významné události. Radovali jsme se z nich nebo jsme se nad nimi rozhořčovali, a především jsme se o ně přeli. Můj Bože, jak rádi jsme debatovali! Takového překřikování! Takových hádek! Byly to však ušlechtilé hádky. Upřímně jsme věřili, že naše myšlenky mohou ovlivnit běh světa.

Spolužáci z univerzity se naši zálibě v nekonečném hnido-pišském hašteření vysmívali a dali nám přezdívkou „scholastikové“, která měla být urážlivá, ale my ji z furiantství přijali. Dokonce jsme zvažovali, že založíme „bratrstvo“ nesoucí toto jméno. Debatovali jsme o něm tak dlouho, až nakonec nespátřilo světlo světa – padlo za oběť právě našim scholastickým disputacím. Někteří z nás snili o tom, že naši partu přemění

v literární kroužek, jiní pomýšleli na politické hnutí, které by se rozšířilo nejprve mezi studenty a potom v celé společnosti, a další v sobě živilí svůdnou myšlenku (již Balzac osobitým způsobem ilustroval v Historii třinácti), že by skupinka přátel oddaných společné věci a sdílejících tutěž ctižádost, hrstka statečných, schopných, a především nerozlučných přátel mohla změnit tvář světa. Sám jsem tomu skoro věřil. Tuto dětinskou iluzi si popravdě občas hýčkám ještě i dnes. Ale kde jen takovou skupinku najít? Hledejte, jak chcete – tahle planeta je prázdná.

Nakonec se naše parta nezměnila ani v bratrstvo, ani v kroužek, ani v politickou stranu, ani v tajnou společnost. Naše setkání zůstala neformální, otevřená, ovíněná, zakouřená a hlučná. A bez jakékoli hierarchie, i když jsme se skoro vždy scházeli na Murádův popud. Obyčejně u něho doma, ve vesnici, na terase jeho starého domu.

Z tohoto místa na rozhraní hor a pobřeží jsme přihlíželi konci světa. „Konci světa“? Každopádně našeho světa, naší země takové, jakou jsme ji znali. A troufnu si říct: naší civilizace. Levantské civilizace. Ač se nad tímto souslovím nevzdělanci jenom usmějí – a ač je trnem v oku stoupencům vítězoslavných barbarství, příslušníkům pyšných kmenů, které se střetávají ve jménu jediného Boha a neznají horšího nepřitele, než jsou naše mnohotvárné identity.

V naší skupince byli zástupci všech vyznání a všichni si zakládali na tom, že žertují na účet toho svého – a jemněji i na účet ostatních. Byli jsme náčrtkem budoucnosti, jenže budoucnost měla navždy zůstat pouhým náčrtem. Každý z nás se poslušně nechal zavést zpátky do ohrádky víry, která mu byla přidělena. Prohlašovali jsme se za voltairovce, camusovce, sartrorce, nietzscheány nebo surrealisty, a opět se z nás stali křesťané, muslimové a židé se vším, co k tomu patří: přesnými denominacemi, rozsáhlými sbírkami mučedníků a zbožnými nenávisťmi.

—

Byli jsme mladí, byl to úsvit našeho života a zároveň už stmívání. Na obzoru byla válka. Plazila se k nám jako radioaktivní mrak; už jsme ji nemohli zadržet, jenom před ní utéct. Někteří z nás ji odmítali nazývat pravým jménem, ale opravdu to byla válka, „naše“ válka, která v historických knihách ponese naše jméno. Pro zbytek světa to byl jen jeden lokální konflikt z mnoha; pro nás to byla potopa. Křehký mechanismus naší země nabíral vodu a přestával fungovat; a jak zaplavování pokračovalo, ukazovalo se, že nepůjde snadno opravit.

Od nynějška měly být v naší paměti jednotlivé roky spojeny s tragédiemi. A v paměti našeho kroužku přátel s postupnými dezercemi.

Jako první odjel Naím s celou rodinou – otcem, matkou, oběma sestrami a babičkou. Nebyli to poslední židé v zemi, ale jen maličká menšina se rozhodla zůstat tak dlouho. V padesátých a šedesátých letech docházelo k tichému odlivu. Židovská komunita se vytrácela kapku po kapce, bez sebemenšího rozruchu. Někteří se přes Paříž, Istanbul, Athény nebo Nikósii vydali do Izraele, jiní se rozhodli usadit v Kanadě, Spojených státech, Anglii nebo Francii. Naím a jeho rodina si zvolili Brazílii, ovšem až poměrně pozdě, v roce 1973.

Naím musel rodičům slíbit, že z jejich plánů nic nevyzradí ani nejbližším přátelům, a slovo dodržel. Nikomu se nesvěřil, ani v náznaku se o ničem nezmínil.

V předvečer jeho odjezdu se naše parta jako skoro každý večer sešla ve vesnici u Muráda a Tanii nad sklenkami svařeného vína. Byl konec ledna nebo začátek února a ve starém domě byla zima jako v morně. Tiskli jsme se k sobě u ohřívadla v salonku.

Asi jsme mluvili o všem možném, jako na všech našich večírcích. O lidech, které jsme milovali nebo nenáviděli, o politických událostech, posledních novinkách, nějakém nedávno zesnulém filmaři nebo spisovateli... Samozřejmě si už přesně nepamatuji, kolem čeho se naše hovory točily. Ale jednou věcí jsem si jistý, protože mě zarazila už tehdy a mnohokrát jsem

o ní od té doby přemýšlel: ani jednou nepřišla řeč na emigraci, exodus nebo loučení. Teprve když jsme se následujícího večera dozvěděli o Naímově odjezdu, začalo nám toto setkání zpětně připadat jako večírek na rozloučenou.

Došlo nicméně k jedné zvláštní příhodě. Mluvili jsme o tom či onom, když vtom se Tania dala do pláče. Nezdálo se, že by příčinou jejích vzlyků mohlo být něco z toho, co jsme právě řekli, takže jsme byli všichni vyvedeni z míry včetně jejího snoubence Muráda. Zeptal jsem se, co se děje, ale ona přes slzy ani nedokázala odpovědět. Když se opět uklidnila, řekla: „Už nikdy se nesejdeme takhle pohromadě.“ Proč? To nevěděla. „Náhle se mě prostě zmocnil ten pocit a byla jsem si tím úplně jistá, proto jsem se rozplakala.“

Murád ji chtěl uklidnit a jakoby prolomit kletbu, a tak navrhl, že se sejdeme hned nazítří ve stejnou hodinu na stejném místě. Nikdo nevznesl sebemenší námitku. Nemůžu odpřisáhnout, že všichni bez výjimky řekli „Tak zítra!“, ale bralo se to jako jasná věc.

Rozešli jsme se za svítání. Zrovna jsem si pořídil své první auto, tabákově hnědého Brouka, a byl jsem to já, kdo dovezl Naíma k němu domů. Nic mi o svých plánech neřekl. Ani když jsme se ocitli o samotě a projížděli špatně osvětlenými a prázdnými ulicemi.

Později, o mnoho let později, mi v dopise vylíčil, že rodiče na něj oné noci čekali s obavami. Měli strach, že změní názor a rozhodne se zůstat se svou partou přátel, a přemýšleli, zda by v tom případě měli spíš odjet bez něj, nebo cestu odložit na později. Když se vrátil domů, nikdo z rodiny na něj ani slovem nepromluvil.

Nakonec však odjel s nimi, napořád. První dezerce v našich řadách.

Po něm následoval Bilál. Úplně jiný způsob odchodu: smrt.

Kdykoli mě přepadne chuť proklínat ty, kdo se chopili zbraní, vzpomenu si na Bilála – a pak jsem v pokušení udělat jednu dvě výjimky.

Bilál byl čistá duše.

Nikdo nemůže s jistotou vědět, co se tají v hlubinách něčího srdce, ale znal jsem Bilála dobře a myslím, že se nemýlím. Byl ztrápená duše, ale čistá a bez sebemenší stopy podlosti.

Pojilo nás přátelství, vřelé city a jisté spiklenectví. Pár měsíců byl dokonce mým nejbližším přítelem – krátké, zato intenzivní období, během něhož jsme se vídali každý den. Buď mě přišel vyzvednout ke mně domů, nebo jsme si dali schůzku v kavárně v centru města; a potom jsme se celé hodiny procházeli ulicemi a napravovali svět.

Mluvili jsme o Vietnamu, bolivijských gerílách, španělské občanské válce a Dlouhém pochodu; ne bez závesty jsme mluvili o prokletých básnících, o zavražděných básnících, o Garcíovi Lorcovi, al-Mutanabbím, Puškinovi – a také o Nervalovi a Majakovském, i když ti se zabili sami; a mluvili jsme také o svých láskách.

Jednoho dne nás na našich toulkách překvapil liják. Nejdřív jsme z dětinského fanfaronství předstírali lhostejnost a s hlavou vztyčenou pokračovali stejným krokem. Po pár vteřinách jsme však byli promočení až na kost, a tak jsme odhodili stud a běželi se schovat do průjezdu. Posadili jsme se na kamennou zídku. Přišla řeč na jednu dívku, společnou přítelkyni. Bavili jsme se o ní spikleneckým tónem a nic jsme neskrývali, obnažili jsme své duše do té míry, že jsem dodnes rozrušený a chvějí se mi prsty, když si na ten rozhovor vzpomenu. Potom jsme několik dlouhých minut mlčeli, jako bychom čekali, než se náš vnitřní nepokoj utiší. A pak se mě Bilál zeptal:

„Nemáš pocit, že jsme se narodili v nesprávné době?“

„A kdy jindy by ses chtěl narodit?“

„O sto, dvě stě let později. Lidstvo se mění a já bych rád věděl, co se z něho stane.“

Jeho chlapecká netrpělivost způsobila, že jsem si sám připadal jako nějaký moudrý stařec.

„Protože si myslíš, že existuje cílová páska, u níž bys na nás mohl čekat? Tak to jsi vedle. Ať se postavíš v proudu času kamkoli, vždycky bude nějaké ‚předtím‘ a ‚potom‘: události, které

už minuly, a jiné, které se teprve rýsují na obzoru a přicházejí k tobě jen pozvolna, den po dni. Nikdy nemůžeš vše obsáhnout v jediném pohledu. To bys musel být Bůh...”

Na ta slova se Bilál vymrštil, stoupl si přímo do prudkého deště a hulákal jako pomatenec:

„Bůh! Bůh! Není to skvělé povolání?”

Týden po tomto rozhovoru zmizel. Přestal mi volat a nikdo z našich přátel o něm neměl žádné zprávy. Všichni jsme si mysleli, že je u své milé.

Jen jednou jsem ho potkal v univerzitní knihovně, kam si šel něco okopírovat.

„Dlouho jsme tě neviděli,“ vytkl jsem mu polohlasem.

Položil si prst na rty.

„Pst! Trénuju. Kdo chce být Bohem, musí se stát neviditelným.”

Naposledy jsme se společně zasmáli.

Kopíroval si nějaký leták nebo plakát. Když jsem se přiblížil, všechno schoval. Nenaléhal jsem. Navrhl jsem, že zajdeme na kávu, ale on se na něco vymluvil a odešel. Už nikdy jsem ho neměl spatřit živého.

Jednoho dne – byl to konec listopadu, 30., nebo 29. – mi brzy ráno zavolal Murád.

„Mám špatnou zprávu. Hodně špatnou zprávu.”

Den předtím vypukla na předměstí hlavního města přestřelka mezi dvěma ozbrojenými skupinkami. Protože tyto incidenty byly čím dál častější, už jsme jim nevěnovali velkou pozornost, leda když si vyžádaly mnoho obětí. V tomto případě byl raněn jen jeden bojovník. Dozvěděl jsem se to z rozhlasu a dál jsem o tom nepřemýšlel. Jedna zpráva mezi jinými.

Bojovník svým zraněním podlehl – a byl to Bilál.

„Ty jsi věděl, že šel bojovat?” zeptal jsem se.

„Ne,” odpověděl Murád, „nikomu to neřekl. Ale nepřekvapilo mě to. A tebe asi taky ne...”

Musel jsem přiznat, že já jsem nic nevěděl, nic netušil, nic neuhodl. Že by se jeden z mých nejlepších přátel, básník, svůdce, idealista, mohl chtít se samopalem v ruce přidat k nočním milicím a střílet salvy na sousední čtvrť – ne, to mě opravdu ani ve snu nenapadlo.

Šest měsíců po Bilálově smrti mělo v našich řadách dojít k další dezerci: mé vlastní.

2

Ze vzpomínání Adama vytrhlo zazvonění pokojového telefonu. Volal synovec Tani, aby se ho zeptal, zda by nechtěl na Murádově pohřbu pronést pár slov „jménem jeho přátel z dětství“.

Po jeho vyhýbavé odpovědi synovec uznal za vhodné vyjmenovat ostatní řečníky. Skoro u každého jména se Adam zašklebil. Vzhledem k okolnostem však v sobě nenašel dost drзости, aby rovnou odmítl. Pořád ještě hledal správná slova, když mladík dodal: „Bude to ve středu v jedenáct hodin!“ Adam se ihned chytil toho prostého upřesnění jako záchranného kruhu a opáčil, že bohužel nemůže v zemi zůstat tak dlouho, protože zrovna v ten den musí zkoušet své studenty.

To byla bohupustá lež, přizná ještě téhož večera ve svém zápisníku. Od února jsem na půlročním sabatiklu, až do října nemám ani přednášky, ani semináře, ani zkoušky. Ale za nic na světě jsem nechtěl na Murádově pohřbu promluvit.

Proč? V tu chvíli bych to nedokázal vysvětlit. Ta prosba mě zastihla nepřípraveného, takže jsem řekl první věc, která mě napadla.

Obvykle důvěřuji svým instinktům. Ne že by byly neomylné, ale v průběhu let jsem zjistil, že se mýlím daleko častěji, když

dlouho rozvažují, když se snažím zohlednit všechny relevantní okolnosti, nebo ještě hůře, když v duchu sestavuji seznam argumentů pro a proti a porovnávám je.

Proto dnes rozlišuji dva způsoby uvažování. Při prvním moje hlava funguje jako kotlík; pojímá všechny faktory najednou, bez mého vědomí je zpracovává a rovnou mi dává konečný výsledek. Při druhém funguje jako obyčejný kuchyňský nůž; rozsekává skutečnost pomocí hrubých pojmů jako „výhody“ a „nevýhody“, „emocionální“ a „racionální“ a nakonec mě jenom uvrhuje do ještě většího zmatku.

Kolikrát jsem jen učinil katastrofální rozhodnutí z vynikajících důvodů? A kolikrát jsem se naopak rozhodl proti všemu zdravému rozumu, a přesto zcela správně?

Dospěl jsem tedy k závěru, že je lepší se rozhodnout okamžitě, ve zlomku vteřiny, a až potom se trpělivě ponořit do vlastního nitra, abych svou volbu pochopil.

V případě Murádova pohřbu mi netrvalo dlouho, než jsem alespoň před sebou samým obhájil své instinktivní odmítnutí a ulevil tím svému svědomí.

Vzhledem k tomu, jak si Murád počínal v posledních letech, nemám sebemenší důvod se přidávat k těm, kdo mu budou vzdávat poctu, třebaže posmrtně. Jedna věc je zdvořile projevit soustrast nad úmrtím člověka, kterého jsem znal; ale vzbudit dojem, že jsem přijel z Paříže kvůli tomu, abych promluvil na jeho pohřbu, obklopen jeho politickými spojenci a obchodními partnery, jeho kmotry a chráněnci, to je věc jiná. Vím až moc dobře, jakými prostředky přišli k moci a penězům všichni tihle lidé, s nimiž se můj někdejší přítel musel stýkat v marasmu válečných let. Nechtěl bych na pohřbu řečnit ani před nimi, ani po nich, dokonce jim ani nechci potřást rukou.

Opustil jsem zemi právě proto, abych si nemusel potřásat rukou s touhle sortou lidí!

O pár minut později mu zavolala sama vdova a naléhala na něj. Nemohl by odložit odjezd až na konec týdne? I tentokrát

odmítl a zopakoval stejnou lež, zřetelně a trochu příkře, aby předešel jakémukoli citovému vydírání.

„Je mi líto, ale musím odjet. Moji studenti na mě čekají.“

Nastalo tíživé ticho. Tania nevěděla, jak ho přesvědčit, a on nevěděl, jak se omluvit. Nakonec zdánlivě rezignovaně řekla:

„Rozumím... Každopádně nikdy nezapomenu, že jsi za ním přiletěl.“

Její velkorysost okamžitě v Adamovi rozdmýchala palčivé výčitky svědomí. Ne do té míry, aby změnil názor, ale dost na to, aby pocítil potřebu vynahradit svou neúčast na pohřbu nějakým přátelským gestem.

„Mám v úmyslu napsat našim společným přátelům a říct jim, co se stalo. Určitě by ti chtěli vyjádřit svou soustrast. Albert, Naím a pár dalších...“

„Ano, napiš jim!“ souhlasila vdova po Murádovi. „Už celé roky o nich nemám žádné zprávy. Nejspíš je to rozesmutní...“

„Samozřejmě.“

„Bylo by pěkné, kdyby se všichni jeho přátelé z dřívějšíka někdy mohli sejít a uctít jeho památku. Třeba v dubnu, na jeho narozeniny. Myslíš, že by přišli?“

„Proč by ne?“

„Mohlo by se to podniknout i dřív. Třeba na ‚čtyřicátý den‘.“

Podle staré tradice dodržované různými levantskými komunitami se vzpomínkové setkání koná čtyřicet dnů po úmrtí. To Adamovi přišlo jako moc krátká doba na svolání všech starých přátel, ale nechtěl vdově odporovat.

„Jestli si to přeješ, můžu jim to navrhnout.“

„A co ty, ty by ses vrátil?“

„Ještě bude příležitost si o tom promluvit.“

„Ty se z toho chceš vyvléct!“

„Ne, Tanio, nechci. Jenže všechno se nedá rozhodnout hned. Nejdřív napíšu přátelům a zjistím, co o tom soudí. Potom uvidíme.“

„Chceš se z toho vyvléct,“ zopakovala. „Zítra odletíš a na všechno zapomeneš. Tvůj přítel by si hrozně přál, aby...“

Hlas se jí zadrhl v hrdle.

„Jestli chceš, dnes večer se u tebe stavím a v klidu si o tom setkání promluvíme, abych mohl přátelům předložit konkrétní návrhy. Vyhovovalo by ti to?“

Nebyl to jen pokus ukončit rozhovor, jenž byl Adamovi nepříjemný. Skutečně ji chtěl před odjezdem ještě jednou vidět. Měl pocit, že s ní nestrávil dost času. Koneckonců přiletěl na její žádost, a přitom s ní skoro vůbec nemluvil. Jen ta kradmá návštěva kliniky, to skoro němé objetí. Říkal si, že ji alespoň musí na chvíli navštívit, zvlášť pokud chce odletět ještě před pohřbem.

„Řekni mi, kdy budeš večer sama. Přijdu k tobě.“

Nesnesitelně dlouhé ticho. Nebýt zvuků v pozadí, zdálo by se, že se spojení přerušilo.

Když vdova konečně odpověděla, její hlas zněl ochraptěle a sarkasticky.

„Adame, chlapče ubohý, z tebe se opravdu stal emigrant. Ty se mě ptáš, kdy budu sama – v téhle zemi a v takovýto den? Pochop, že jsem ve starém domě ve vesnici a že mám kolem sebe dobrou stovku lidí, možná dvě stovky. Sousedy, příbuzné, náhodné známé a také lidi, které jsem v životě neviděla. Jsou všude, v salonech, v kuchyni, na chodbách, v pokojích i na velké terase a budou tady celou noc a ještě v příštích dnech. Sama? To sis vážně myslel, že budu sama? Odjeď, Adame, nedělej si výčitky a odjeď, nasedni na letadlo a vrať se domů do Paříže, setkáme se někdy později, při jiné příležitosti.“

Adam jí nemohl odpovědět stejným tónem, ne v den, kdy Tania ztratila svého muže. I když ho její útok rozzuřil, řekl jenom:

„Přesně tak, uvidíme se později. Měj se dobře.“

A zavěsil.

Takový výpad jsem si opravdu nezasloužil! Snažil jsem se být přátelský a ohleduplný, chtěl jsem vyhovět jejímu přání. Neměla právo na mě takhle zaútočit.

Snad jsem se jí neměl ptát, jestli bude někdy doma sama. Mohla v tom vidět známku toho, že ji obviňuji nebo lituji. Chtěl jsem říct pouze tolik, že s návštěvou počkám, než hosté odejdou a ona bude sama se svými nejbližšími. Ale moje otázka jí posloužila jenom jako záminka. Ve skutečnosti je naštvaná kvůli tomu, že jsem odmítl promluvit na Murádově pohřbu. A když se vrátím hlouběji do minulosti, tak možná také kvůli mé dlouhotrvající roztržce s ním. Za tou jsem mohl udělat tlustou čáru, kdybych souhlasil, že pronesu smuteční řeč. K tomu mě však nikdo nedonutí. Ani lichocením, ani prosbami a už vůbec ne takovým výbuchem agresivity.

Snažím se být rozumný, ale je to marné, vůbec se mi nedaří uklidnit. Jsem vzteky bez sebe!

Z celého Taniina útoku mě nejvíc ranilo to, když mě vyzvala, abych se „vrátil domů“. Možná teď skutečně pokládám Paříž za svůj domov. Ale to mi přece nebrání v tom, abych byl doma i ve svém rodném městě. Každopádně to nedává nikomu právo – ani mým přátelům ne, ani pokud právě truchlí –, aby ze mě tímto způsobem dělal cizince.

Když se mě tu tak hrozně touží zbavit, tak já schválně zůstanu! Odjedu, až budu sám chtít, nikdo jiný do toho nemá co mluvit.

3

Adam popravdě řečeno vůbec neměl chuť hned tak zemi opustit.

Když se vymlouval na své univerzitní povinnosti, aby se nemusel přidávat ke sboru pohřebních chvalořečí, připadal si chycený do pasti. Ve skutečnosti ho nic nenutilo odletět hned zítra ani v následujících dnech. Teprve se začal ve vlasti znovu rozkoukávat a dosud necítil žádnou omrzelost.

Taniin výpad ho v jistém smyslu osvobodil. Kdyby se k němu celou dobu chovala přátelsky, asi by se rozpakoval v zemi zůstat, aniž by šel na pohřeb, a odjel by. Neochotně, ale neměl by na výběr.

Nyní byl rozhodnutý se ještě chvíli zdržet.

V hlavě se mu zrodil plán a hned zavolal Dolorès, své partnerce, aby ji do něho zasvětil. Prodlouží si pobyt ve vlasti, ale zamete za sebou stopy.

Jakmile učinil toto rozhodnutí, pustil se do práce. Zavolal na recepci, aby mu připravili účet, a při té příležitosti se zeptal, jak dlouho trvá cesta na letiště. Chtěl si být jistý, že kdyby ho tady někdo sháněl, řekli by mu, že už je v letadle.

Ze stejného důvodu po odchodu z hotelu nenastoupil do žádného z mnoha taxíků, které tam čekaly. Když se otevřely dveře prvního z nich, předstíral, že si potřebuje něco nakoupit v místních obchodech, vysunul rukojeť svého kufru a odkráčel pryč.

Pár minut šel, zabočil jednou, zabočil podruhé a nakonec si zastavil taxi projíždějící kolem. Sdělil šoferovi název vesnice – Birtajl – a název hotelu – Semiramis.

Teprve když se auto vymotalo z ucpaných městských ulic a vjelo na horskou cestu, zavolal Adam majitelce. Skutečně se jmenovala Semiramis a během studentských let patřila k jejich kroužku přátel. V období po jeho odjezdu do Francie se mu ztratila z očí, ale později opět obnovili styky. V posledních letech byla dvakrát v Paříži a povečeřela u něho. Adam jí představil Dolorès a „krásná Semi“ si na něm vymohla slib, že se u ní zastaví, až se někdy vrátí do rodné země.

Vyťukal její číslo, ani se nepředstavil a řekl:

„Jsem v taxíku, za půlhodinku jsem u tebe.“

„Adame!“

Skoro vyjekla.

„Ani jsem nevěděla, že jsi tady.“

„Přiletěl jsem včera. Měla bys pro mě pokoj?“